

A keresztényszocializmus, mint eszme és ideológia Pehm (Mindszenty) József zalaegerszegi évei alatt

Mindszenty József a második világháború utáni magyar történelem egyik jelentős, bár kétségkívül igen ellentmondásos alakja. Mindszenty Józsefként egy ország ismerte meg. Az országos politikában e néven számontartott főpap a megelőző - világháborúkkal határolt - évtizedekben Pehm Józsefként, Zalaegerszeg apátplébánosaként tevékenykedett. Zalaegerszegnek Pehm József 25 évig volt lelkipásztora. Életének ez volt a leghosszabb egy helyen eltöltött szakasza. Mélyen, megkerülhetetlenül összefonódott a kisváros és a megye közéleté a város esperes apátplébánosának egyházi, lelkipásztori és közéleti tevékenységével.

Amikor a magyar politikai sajtóban és irodalomban tevékenysége és életútja elemzésre kerül, a legritkábban találkozunk személyének, politikai és emberi magatartásának differenciált megítélésével. Vagy a csaknem szent ember karizmája, az egyházáért, híveiért, elveiért minden körülmények között kiálló, a mártír-mítoszhoz csodált főpap az egyik, vagy a minden politikai rendszerrel tengelyt akasztó, a más véleményét el nem tűrő, elvakultan legitimista, antikommunista és antiliberalis alak a másik ábrázolásban. Dolgozatomban arra vállalkozom, hogy a zalaegerszegi tevékenységének fontos alapját jelentő keresztényszocialista gondolatoknak a megjelenését bemutassam.¹

I.

A politikai pálya, a vallott elvek és a követett eszmék szempontjából nagy jelentősége van az indulásnak, a családnak, az első éveknél.

¹ Dolgozatomban - **adalék** egy életrajzhoz, a zalaegerszegi évek első 15 esztendejéből.

A néhány év előtti Mindszenty - kultusz sem hozott felszínre igazán sok értékes anyagot a zalaegerszegi évekről. Igaz, korlátozott dokumentumanyag vár a kutatóra. Például a Zala megyei Levéltárban a "Főispáni bizalmas" iratokból egész évfolyamok hiányoznak, ugyanígy a kulcsfontosságú Zalamegyei Ujságból sincs meg minden teljes évfolyam. Hosszú és alapos munka kell tehát még, hogy e nagyívű pálya képe plasztikusan kirajzolódhassék. Erre a szakmai "fehér foltra" próbál a dolgozat néhány mozaikot illeszteni.

A család, iskolák

Pehm József 1892. március 29-én született a Vas megyei Csehimindszenten (szülőfalujára emlékeznek, amikor felveszi a Mindszety nevet).

Apja, Pehm János a falu egyik köztisztviselőjében álló gazdája, 20 hold föld és szőlő birtokosa, negyven éven keresztül egyházközségi és iskolaszéki elnök, fiatalabb korában községi bíró és közgyám.

Édesanyja, Kovács Borbála, akihez különösen mély szeretettel kapcsolódott. Mintája volt felsőpatyi káplán korában irt, 1916-ban két kiadásban is megjelent, *Édesanya* című első könyvének. Őt testvére volt, akik közül hárman meghaltak. Két lánytestvéréhez igen szorosán kötődött (Később, még az amerikai követségen való elzártságában is megtalálta velük a kapcsolattartás lehetőségét.)

A család kapcsolatai a tehetséges gyermek további útja alakításában csak arra elegendőek, hogy 1903-ban a premonstreiek szombathelyi Szent Norbert főgimnáziumába küldték tanulni.

Ettől kezdve azonban önmaga alakítja sorsát és jövőjét. Tehetsége és szorgalma, kitartása és elvei vezérlik. Érettségi után papnövendéknek jelentkezett, s a szombathelyi püspöki teológián tanult. Már egy év múlva felfigyelt rá Mikes János megyéspüspök, és a bécsi Pázmáneumba akarta küldeni. Ezt azonban visszautasította azzal, hogy ő világi papként, a nép között akar tevékenykedni.²

Az első évek

1915. június 12-én szentelték pappá, majd a Rába-menti Felsőpátyra helyezték. Már a gimnáziumban megismeri Prohászka Ottokár gondolatait, fiatal papként pedig megkísérli annak gyakorlatát is megvalósítani.

1917. február 1-től a zalaegerszegi állami főgimnázium hittanára.³ Pehm diákjaival az általa vezetett két diákkongregáció és a Mária-kongregáció keretében is foglalkozik.

Aktív a közéletben is, s ezt a város idős, csaknem hetven éves esperese, Legáth Kálmán⁴ szívesen is vette.

²Mindszenty József: Emlékirataim, Thaur 1988. 16.o.

³A Zalaegerszegi Magyar Királyi Állami Főgimnázium értesítője az 1916-1917. évről Zalaegerszeg, 1917. 9.o. ("... Pehm József szombathely-egyházmegyei áldozó pap, a kath. ifjúság hitszónoka a Mária Congregatio praesese. Tanította a r.kath. hittant heti 16 órában a II. félévben")

⁴Legáth Kálmán (1852-1923) pap 1874-től, 1902-től zalaegerszegi plébános-esperes, 1903-tól apát

Pehm József a megyéspüspök megbízásából (aki a városban, mint egyik legnagyobb birtokos, s így a virilista lista egyik vezetője)⁵ tagja a városi képviselőtestületnek, a hitelszövetkezetben pedig igazgatósági tag.

Gondolatait, a különböző kérdésekről alkotott álláspontját megismerhették a vármegyei hetilapból, majd 1918. karácsonyán elindítja a Zalamegyei Ujságot, a katolikus legitimisták lapját.⁶

Az első konfliktusok

A világháborús vereség után az ország politikai helyzete szinte átláthatatlanul szövevényessé vált. A hagyományos politikai elitet országosan is, és megyei vonatkozásban is a vereség, a kudarcok okozójának tartották.

Az 1918. novemberében bekövetkezett változások Pehm József életében is alapvető fordulatot hoztak. Mindaddig a politikai létezés kereteit nemcsak elfogadta, de azt minden eszközzel támogatta.

A Károlyi kormánnyal nagyon hamar konfliktusba került. Érthető ez, ha tudjuk, hogy Pehm számára a trónfosztás, a királyság helyett a népköztársaság kihirdetése megbocsáthatatlan lépés volt.

A problémák ennek a véleménynek az éles, szóban és újságja hasábjain a kormányt bíráló megjegyzéseiből eredtek, mindenekelőtt a nyílt kiállítás a királyság mellett. Ugyanilyen határozottan követelte a hitoktatás kötelező megtartását is. Aktívan részt vett a 48-as pártot támogató választási bizottság munkájában, amely gyakorlatilag a helyi kisgazdák és keresztényszocialisták fúziója volt.⁷

Minden esetre a kormány egyik komoly ellenfelének számított. Nagyon valószínű, hogy egyik rölapja, a "*Vigyázzatok az újsággal*" című váltotta ki azt a lépést, hogy 1919.február 9-én Szombathelyen az ottani kormánybiztos Obák Béla letartóztatta. A fogvatartás célja inkább az, hogy ne jöhessen vissza Egerszegre. Nem lehetett túl szigorú az őrizet, önéletrajza szerint minden este találkozott elvbarátaival a "Vasvármegye" című napilap szerkesztőségében.⁸ A hónap végén azzal a feltétellel bocsátják szabadon, hogy nem tesz kormányellenes nyilatkozatot és végleg elhagyja Zalaegerszeget. Mivel azonban ez utóbbi korlátozást megszegte, Zalalövőn újra letartóztatták. Szombathelyen előbb a püspöki palotában háziőrizetben volt

⁵Zalamegyei Ujság (továbbiakban: ZU) 1933. szept 15.

⁶Az újságnak nem Pehm volt a főszerkesztője, de mint a tulajdonos megbízottja rendszeresen publikált, vezette a lapot. De: a Zalamegyei Ujságban az általam Pehmnek tulajdonított cikkeket szignó nélkül, vagy fantázianévvvel találjuk. 1919 szeptembere után csak az egyházi hirdetményeket írta alá!

⁷Mindszenty : i.m.:20.o.

⁸Mindszenty: i.m.: 21.o.

(Mikes püspököt eközben Celldömölkön őrizték), majd március 21-től május 15-ig a törvényszéki fogdában tartották. Nem indítottak ellene pert, fogva tartása politikai tevékenysége elleni lépés volt.

Kiszabadulása után Zalaegerszegen Erdős Márkus, a városi direktórium elnöke megtiltja Pehm egyházi tevékenységét. Ezt az extrém parancsot természetesen könnyű volt megszegettnek minősíteni, ezért néhány nap múlva kitoloncolták a városból, s szülőfalujába távozott.⁹

A tanácsállam bukása után azonnal visszatért Zalaegerszegre és igen aktív tevékenységet folytatott.

1919. szeptemberében érkezik meg " *...az a püspöki leirat gróf Mikes János szombathelyi megyéspüspöktől, mely Legáth Kálmán apátplébánost, a zalaegerszegi kerület esperesét saját kérelmére, érdemeinek elismerésével nyugdíjazza október 1. kelettel. A plébánia vezetésével egy másik leirat megbízza Pehm József főgimn. hittanárt, aki egyenlőre átveszi az elárvult esperesi kerület irattárát is ...*"¹⁰

II.

A lelkipásztor és a politika

Zalaegerszeg a világháború és a forradalmak után is élte a megszokott kisvárosi, hivatalnokvárosi életét. Itt mindig is háttérbe szorult a modern értelemben vett polgári elem, hiszen ezek gazdasági ereje nem volt jelentős, politikai kapcsolatai még kevésbé. A megyei arisztokrácia tekintélye azonban a háború utáni időszakban, bár természetesen relatíve még igen nagy, megtörni látszik, s a megyei bürokrácia vezető tisztviselői domináns szerephez jutnak.

Egyetlen komoly vetélytársuk e téren: Pehm József, aki bár apátplébánosi kinevezése idején még csak 27 éves, mégis igen nagy tekintéllyel bír, hiszen a Károlyi - kormány és a kommün alatti tevékenysége, meghurcoltatása közismert volt. Egerszegen, de talán az egész megyében sem volt senkinek ilyen "ajánlólevele". Másrészt itt, ahol az egyház mindig is - közéleti, gazdasági és kulturális vonatkozásban egyaránt, - meghatározónak számított, egy pap, akit személyesen a püspök is támogatott, természetesen érezhette a tiszteletet. De Pehm szorgalma és eredményes szervezőmunkája, valamint álláspontjához következetesen hű magatartása, hamarosan mint személyiség is általános elismerést vívott ki.

⁹Mindszenty. i.m. 23. o. és Balogh Margit - Gergely Jenő : Egyházak az újkori Magyarországon 1790-1992. Bp.1993. 165.o.

¹⁰ZU. 1919. szept. 23.

Nem vállalt képviselőséget, országos politikai szerepet.

Ám, ahogy azt önéletrajzában is leírta, a politikát elvből, bár csak a szükséges rosszként, a lelkipásztori tevékenységgel összeegyeztethetőnek tartotta. Írja, hogy véleménye szerint:

"...határozott kiállással és a lelkipásztoroktól jövő egyértelmű eligazítással megakadályozható a vallásellenes - vagy társadalmakat és a közérkölcöket romboló - mozgalmak hatalomra jutása. A hit meggyengülésének a jele, ha az egyház ateista mozgalmakkal szemben a pártpolitikában semleges álláspontot foglal el és hívei ily módon megtévesztett lelkiismeretére hagyja a döntést."¹¹

Zalaegerszegi működése bizonyítja, fenti álláspontja nem az emigrációban alakult ki, nem az utólagos visszatekintés formálta ki. A kezdetektől fogva az "ecclesia militans" szellemében tevékenykedik. 1926-ban "Pap és politika" címmel írt vezércikkében olvasható:

"...A politizálás csak abban az esetben volna elválasztható a papi hivatástól, ha a vallás és a politika is különválasztható lenne, vagyis ha a vallás nem volna egyéb elvont elméletnél, égi vagy légi tüneménynél, melynek a földi, gyakorlati élethez semmi köze és ha a politika ezt az elvont rendszert legalább békében hagyná.

A vallás azonban nem pusztán elmélet, hanem élet és valóság, mely erkölcsöt irányít s ezzel együtt nemzetet, családot, egyént igazságot, jogrendet, gazdaságot, szóval az egész életet (kiemelés tőlem - H.J.) **Viszont a politika is erősen beleavatkozik a vallás és vallás külső szervezeteinek dolgaiba, azért szükséges az ellensúlyozás, a vallás viszontbeavatkozása a politikába. Mivel pedig erkölcs és becsület nélkül elvész a jogi és társadalmi rend, megdől a gazdasági rend és a nemzet ereje, a vallás politikájának kell az állam segítségére sietni azáltal, hogy lelket, fegyelmet, stílust vigyen be az emberi tevékenységbe és szavát, befolyását érvényesítse a társadalmi szervezetekben és a törvényhozás házában egyaránt.**

Pártot csak párttal lehet ellensúlyozni s a nemzeti ügynek nem szentimentális humanizmussal, nem általános frázisokkal, hanem hódoló, odaadó szeretettel való szolgálata mindig gondviselészerűleg kijelöli a papság számára azt a pártot, amelynek programjáért harcolva, a politika fegyvereivel is meg kell védenie hazájának legszentebb érdekeit."¹²

¹¹Mindszenty: i.m. 29. o.

¹²ZU.1926. jan. 31

Ezek a gondolatok segítenek megérteni akkori és későbbi tevékenységét.

A politika tehát nem cél, hanem eszköz számára. A cél pedig talán úgy körvonalazható, hogy amennyiben a katolikus egyház a társadalmi létezés és a magánélet szférájában is megfelelő súllyal bír, az a társadalom javát szolgálja. Ha az egyház gyenge, vagy gyengül, az a társadalom és az egyén kárára van. Tehát az egyes emberek és csoportok ellenére is, a javukat szolgálja az erős egyház. Ez az alapja és mozgatója Pehm apátplébános (és majdan Mindszenty püspök és kardinális) minden gyakorlati munkájának, minden politikai és közszereplésének, publicisztikai és tudományos tevékenységének.

A politizáló lelkész

Pehm komolyan gondolta a fent már idézett mondatait. A politika eszköz volt a számára a lelkek gondozásában. Azt hogy mit értett a lelkek gondozásán, viszonylagos pontossággal közelíthető. Az egyének és a város katolikusai számára nemcsak a templomban követelt meg szigorú aktivitást és megjelenési kötelezettséget, hanem a polgári életben is az általa helyesnek tartott életformát kívánta meg.

De milyen elveket követett a zalaegerszegi apátplébános? Egyáltalán, volt-e értelmezhető politikai irányvonala?

A válasz inkább csak körülírható, hiszen Pehm nem írt ebben az időszakban rendszeres, elveit rögzítő tanulmányt, vagy könyvet. Publikációs tevékenységét zömmel saját lapjában, a Zalamegyei Ujságban produkálta. Gondolatait, nézeteit ezen kívül két könyve, az *"Édesanya"*¹³ és az 1934-ben megjelentett történelmi munkája, a csaknem 500 oldalas *"Padányi Biró Márton veszprémi püspök élete és kora"*¹⁴ című monográfia, valamint a városi és megyei közgyűlések jegyzőkönyvei, illetve a főispáni bizalmas iratok között található néhány anyag őrzi.

Ezekből rendszerezett és teljes körű kép nem áll ugyan össze, de megragadhatók egy nagyon aktív egyházi személyiség szellemi portréjának körvonalai .

Valószínű, egész politikai pályáját, sőt talán a politikával való foglalkozást is meghatározta számára az első világháborús vereség és a forradalmak élménye. Az első trauma az őszirózsás forradalom után érte.

¹³ Pehm József : Az édesanya , Zalaegerszeg, 1930 (harmadik kiadás)

¹⁴ Pehm József : Padányi Biró Márton veszprémi püspök élete és kora, Zalaegerszeg, 1934.

Ő is, mind oly sokan, a **rend** bukásaként érte meg a Monarchia felbomlását, az uralkodó lemondását (lemondatását) császári, illetve a királyi címről, a köztársaság kikiáltását, az újabb, még elfogadhatatlanabb forradalmat és a román megszállást.

Mit vétettünk? Hol hibáztunk? Mi a kudarcok eredendő oka? Kik a bűnösök: a szabadelvű arisztokraták? a liberálisok? a zsidók? a szociáldemokraták? a kommunisták? az áruló szövetségesek? a nemzetiségiek, a tótók, az oláhok, csehek? az antant?

Higgadt válasz felelős politikustól, vagy elemzőtől nem igen hangzott el.

Magyarázat persze sokféle született, de lényegében három fő irányt lehet elkülöníteni: az egyik az u.n. *fajvédők tábora*, a "szegedi gondolat" hordozói, a második az *újkatolikus-klerikális* csoport és a "*status quo konzervatív*nek" nevezett csoport a harmadik.

Mindegyik tábor egy-két jeles személyiséghez, illetve azok ismert munkáihoz köthető:

Szabó Dezső 1919 májusában megjelentetett műve, "*Az elsodort falu*" a szegedi csoport számára adta az alapeszmét.

A klerikálisok **Prohászka Ottokár** 1918 októberi "*Kultúra és terror*", illetve **Banha Béla** 1919 őszén megjelent "*Magyarország újjáépítése és a kereszténység*" című írásaira hivatkoztak.

A harmadik csoport véleményét pedig **Szekfü Gyula** szólaltatta meg az 1920-ban megjelent "*Három nemzedék*" oldalain.¹⁵

Ám a korabeli publikációkban az újságokban általánosan észlelhető az a trauma, amely a használható paradigma keresésének problémájára utal.

Ha tehát, ezek után Pehm József tetteiben, írásaiban antiliberalis, antikommunista, konzervatív, legitimista és irredenta tendenciákat egyaránt találunk, az egyáltalán nem rendkívüli, hanem az adott történelmi időszakban sajátosan "korszerű" magatartás egy formája. Legfeljebb a sorrend, a súlypontozás, az időzítés sajátosságait bírálta a korabeli olvasó.

Az életrajza sugallja, hogy Pehm meggyőződéses antikommunista volt, de a harmincas években a megerősödő fasiszta irányzatokat is ugyanolyan vehemenciával vetette el, jelentkezzenek akár a határon innen, vagy túl¹⁶. A minden totális megoldást elvető, ugyanakkor szociálisan érzékeny pap tettei és írásai a keresztényszocialista elveket és gyakorlatot követte.

¹⁵Részletesebben : Gergely Jenő: Katolikus egyház, magyar társadalom Bp. 1989 74-100. o.,
Gergely Jenő: Keresztény nemzeti ideológia in. Egy letűnt korszakról (szerk: Sánta I.) Bp.1987.

¹⁶ Részletesen: Hóbor"Náci- és németellenesség Pehm József újságjában, a Zalamegyei Ujságban" 1995.(kézirat) Néhány részlet: Hóbor József: "Mindszenty antifaszizmusa" Zalai Hírlap, 1996. február 28. 7.o

A kor keresztény ideológiái

Mint egyházi ember és a katolicizmusnak magától értetődően meggyőződéses híve, az abban rögzült/rögzített normákból merített a legtöbbet. A katolicizmusból eredő, illetve azzal összekapcsolódó mozgalmak, márcsak szellemi gyökereik miatt is, a szekularizált polgári gondolkodás antiklerikális és antifeudális eszméire válaszolnak. Ugyanakkor a szocializmus ellenreakciójaként - a kihívásra keresztényi adaptálással válaszolva - jelennek meg.

A szellemi alapokat a nagy ideológiai pápai enciklikák, a **RERUM NOVARUM** (1891.) és a negyven évvel későbbi **QADRAGESIMO ANNO** (1931.) kezdetűek adják. Mindkét enciklika az egyéni, a magántulajdon elvén áll, egyszerre antikapitalista és antikollektivista. A családot jelöli meg a társadalom alapbázisaként.

A modern keresztény eszmerendszer általában ellentétes a diktatúrákkal. Ugyanakkor védi a hagyományokat, a hagyományos értékrendet. Az egyházat teszi meg ennek a legfőbb letéteményesének. Ezzel együtt fellép a jóléti, szociális programok mellett is. De rendre ellenfele minden olyan programnak, pártnak, mozgalomnak, amely az osztályok közötti ellentétre apellál, vagy az osztálybékét megbontaná. A keresztény felfogás szerint a társadalom nem horizontálisan, hanem vertikálisan tagolódik.

A **RERUM NOVARUM** hatására az első világháború előtti Magyarországon is van egyfajta korszerűsödés a keresztény - katolikus elméletben.

Pehm József a szellemi gyökerekre, a példaképeire ebből az időszakból még emlékirataiban sem tesz említést. Csupán egyetlen sorban leírtakból sejthető, hogy, főleg a korai időszakban, nem állt távol tőle Prohászka Ottokár gondolatvilága, a későbbi közszerepléseiből pedig következtethetünk arra, hogy szimpatizált Bangha Béla nézeteivel is.

Prohászka és Bangha a konzervatív klerikalizmus két eltérő, de jellegzetes vonalát fogalmazták meg.

Új szint a keresztény politikai elméletben mindenekelőtt Prohászka Ottokár, székesfehérvári püspök munkássága hozott. Művei és az ezek nyomán keletkezett viták Pehm Józsefre is hatással voltak. Prohászka a századforduló körül a liberalizmussal még nem a konfrontációt kereste, hanem igyekezett inkább azt az egyház érdekében alkalmazhatóvá tenni. "*Diadalmas világnézet*" című írása egyik mottója lett annak idején a katolikus egyház modernizációjáért fellépőknek: "*Állítsuk a régi*

*igazságokat modern megvilágításba, hozzuk közelebb a mai kor ízléséhez s mi is föllendítettük a vallásosságot."*¹⁷

A századfordulón az egyházat és az egyházi hierarchiát közvetlenül érintő ilyenfajta modernizációt ellenzők táborát, egyfajta új ellenreformációt meghirdetve az Innsbruckból éppen visszatért Bangha Béla vezette. A jezsuita páter mindenekelőtt a polgári radikalizmus visszaszorítását tartotta legfontosabb feladatának.

A világháború alatti és utáni helyzetben a katolikus elmélet is új problémákat próbál orvosolni.

Míg a századforduló körül a modernizáció és az egyház, illetve a hitélet és a polgári átalakuláshoz viszony és az azzal összefüggő konfliktusok adták a problémákat, a háború után az egyház erőteljes offenzív gyakorlatot folytatott és a katolikus - keresztény elmélet is ezt a változást tükrözte.

A keresztény kurzus hónapjaiban a katolikus egyház átmenetileg támogatta azokat a törekvéseket, amelyek a keresztény nemzeti politikát szociális tartalommal is meg akarták tölteni. A konszolidáció időszakában viszont nagyobb rokonszenvet tanúsítottak a legitimizmus iránt, s így a nagybirtokos arisztokrácia érdekei kerültek előtérbe. S bár voltak kísérletek a "szociális népkirályság" programjának kidolgozására is, ez a hiteles szociális és nemzeti programot nem pótolta.

Az egykor még liberális nézeteiről híres, a hitelveket modernizálni próbáló és ezért a Vatikán által is elmarasztalt székesfehérvári püspök 1919 után a fajvédelem mellett foglalt állást. Prohászka világnézetében jellegzetes a kettős alternatíva, az ördög, mint doktriner-intellektualizmus, tehát kozmopolitizmus áll az egyik oldalon, míg a krisztusi vonal azonos a fajvédelemmel. A *"Kultúra és terror"* című munkája szinte kézikönyvvé lett. Azt hangsúlyozta, hogy az új Magyarországnak a nemzettel összeforrott kereszténység lehet a vezéreszméje, s organikus társadalomszervezéssel kiküszöbölhető az érdekek ütközése:

*"Mi az osztályharc nemzetköziségével szemben nemzeti alapon állunk...A nemzeti eszme, mint a népcsaládi öntudat s bizalom érzete szintén hatalmas kapcsolat, s nagy tömörítő elv és erő a nemzetközi bomlasztó ó befolyásokkal szembe, melyek a proletár rétegeket fölösleges erőt pazarló ellentétbe hozzák a legtermészetesebb érzésekkel, amilyenek a haza, szülőföld, nemzet."*¹⁸

Ugyanakkor Prohászka eszmerendszere a fajvédelem és a klérus egyenrangú szövetségét képviselte, bizonyos keresztényszocialista keretben, egyfajta szociális nyitottsággal.

¹⁷Prohászka Ottokár: Diadalmas világnézet (idézve Magyarország története 1890-1918 Bp. 1978. 947.o)

¹⁸Gergely J.: u. o.80-81.o.

A forradalmak bukása után a másik klerikális ideológus Bangha páter is elfogadja a faji elvet, de ezt alárendelten, a harcos egyház eszközeként kezeli. A parlamentet feleslegesnek tartó, sajátos magyar utat vázol. Olyan nacionalizmust, mely a rendi hierachiára épül, de egyúttal ezen kereten belül nyitott az alsóbb néposztályok számára is.

Bangha konzervativizmusa mindent elvetett, ami szemben állt a katolikus változatában "hivatalosított" keresztény világnézettel és erkölccsel: a liberalizmust éppúgy, mint az osztálygyűlöletet szító szocializmust. Igényli viszont a hathatós szociális reformokat, ám a keresztény egyházak intézményeinek, vagyonának és képviselőinek is védelmet követel. Antiszemitizmusa - a "megtért bárányok" iránt toleranciát tanúsítva - plasztikusabb, mint a fajvédőké.

Az asszimilációt elősegítené, mindenekelőtt az egyház segítségével. Ugyanakkor a keresztény és nemzeti államelv legfőbb ellenségeként a "zsidó-destrukciót" jelöli meg. A húszas évek végén azonban az egyház és ideológusai is visszafogottabbak lettek a szociális és társadalmi reformok kérdése tekintetében.

Mindkét klerikális ideológus határozottan kapcsolódott más agrárius alapon álló eszmerendszerekhez. Ezekkel együtt kétségbeesetten próbálták a nagybirtokrendszert, mindenekelőtt az egyházi nagybirtokokat védeni, ugyanakkor a kis- és középbirtokok jelentőségét hangsúlyozni, a problémákat pedig a romantikus antikapitalizmus segítségével a város-falu ellentéteire egyszerűsíteni.

III.

Pehm és a keresztényszocialista irány a Bethlen-korszakban

Pehm József korabeli politikai - szellemi megnyilvánulásai több eszmei síkot egyesítettek.. Felfedezhetők a legitimista, keresztény illetve antiliberalis és antikommunista elemek írásaiban, megnyilvánulásaiban és gyakorlati tevékenységében. Bár politikai cselekedeteiben, írásaiban a fő vonalat a legitimizmus képviselte¹⁹ a kurzus konzervatív antiliberalis szemléletébe illesztve, de a keresztényszocialista gondolat legalább ilyen konzekvensen végig követhető.

Ezekben egyaránt merített Prohászka és Bangha írásaiból, de irányvonala e téren sem nem állt össze konzekvens, egységes egészszé

¹⁹ Erről részletesebben : Hóbor József: "Pehm (Mindszenty) József, a legitimizmus zalai apostola." i.n.: "Konfliktus, konszenzus, kooperáció " tanulmánykötet" 160-179.o Pécs, 1996. II Országos Politológus vándorgyűlés

Prohászka munkáit még diák korában megismerte, szimpatizált az egyházat aktivizálni, megújítani kívánó főpappal. Amikor a székesfehérvári püspök az új rezsim konzervatív-egyházi kritikáját megfogalmazta, az éppen találkozott Pehm forradalmak utáni konzervatívabb magatartásával. A Bangha által megfogalmazottakból pedig a szociális érzékenység és az egyház fokozott karitatív szerepvállalásának szükségessége került hozzá közel.

Mindenesetre a keresztényszocialista irányzathoz közelítő magatartása számos mozzanatból kimutatható. Valószínű azonban, hogy e mögött is ott van az a gyakran hangoztatott felfogása, hogy a változtatások elkerülhetetlenek az egyházban, a változások, a korszerűsödés elmaradása az egyház háttérbeszorulását vonja maga után.

Különösen a népművelést és iskoláztatást tartotta fontosnak. A zalaegerszegi helyzet iskolai vonalon még a zárda²⁰ belépése után sem volt a legjobb a megyében. Márpedig a katolikus életformára nevelést Pehm a lelkipásztor legfontosabb feladatának tartotta.

Ezért volt híve és aktív szervezője a különböző katolikus polgári szervezeteknek, az egyesületi munkának. A Hölgyek Kongregációját, a Férfi Ligát is személyesen vezette. Önéletrajzában külön kiemeli, hogy e szervezetek révén kívánta a polgárságot, főleg pedig az értelmiséget vallásos meggyőződésben szervezni és irányítani.²¹ Nagy súlyt fektetett a KALOT támogatására, melynek városi díszelnöke is volt. Az egyület egyébként egyik hitoktatója, Németh István irányította. A Legényegyenletnek helyiséget juttatott, s volt ott pl. egy 600 kötetes könyvtár és rádió is. Ugyancsak személyesen irányította gyakorlatilag a többi katolikus egyesület, a Zita-kör, a Kis Szent Teréz Kör, a KALÁSZ, a KIOE és a Katolikus Dolgozó Leányok munkáját is. Felügyelte és ellenőrizte a Cserkészet, valamint a Notre Dame zárda kongregációinak tevékenységét. A körzetéhez tartozó településekben megszerveztette a KALOT és KALÁSZ helyi csoportjait és ezeket is rendszeresen felügyelte. Az egyesületi élet egyik központi feladata a népművelés, a másik a szociális gondoskodás volt. Az egyesületi rendezvények bevételét rendre jótékonyági célokra fordították.

Támogatta a Stefánia Szövetséget, a beteg- gyermekgondozást vállaló karitatív szervezetet is, programjairól akcióiról újsága rendszeresen beszámolt.

²⁰ A Notre Dame rend zárdája és iskolái 1929-ben készültek el. Részletesen: Hóborné Kiss Gabriella - Hóbor József: "A Notre Dame női tanítórend iskolái Zalaegerszegen 1929-1944 között i.n."1000 éves a magyar iskola" tanulmánykötet 24-47.o. Nemzetközi művelődés-és neveléstörténeti szimpozion kiadványa Győr,1996.

²¹Mindszenty i.m.:27.o.

A szociális érzékenység eme formája számára mintegy a katolikus antikapitalizmus és antiliberalizmus megjelenése, egyúttal a szociáldemokrata rendszerkritika bírálata is volt. Két jellemző példa:

Emlékirataiban szólt egy 35 fős aggmenhelyről.²² Valójában a még a Tanácsköztársaság idején létrehozott szegényházzal volt szó, amelynek léte sajátosan kötődött a plébánoshoz. 1921-ben ugyanis a képviselőtestület a szegénymenhely megszüntetésével foglalkozott. Pehm a felszámolás ellen foglalt állást, hozzászólásában többek között kiemelte:

A menhely " megszüntetése visszafejlődést jelentene, mert ez a városnak egyetlen szociális létesítménye, mely a proletárdiktatúra idején létesült, az a vád érhetné a várost, hogy egyetlen jótékony intézményét a polgári társadalom lerombolja." ²³

Végül a testület elfogadja Pehm előterjesztését. Tehát nem ő létesítette ezt az intézményt, de ő mentette meg és köze volt a korszerűsítéséhez és fenntartásához is.

A városban működő Szociális Misszió Társulat, amely igyekezett a szegényeken, a munkanélkülieken segíteni, szintén az apátplébános felügyelete alatt dolgozott. Jellemző Pehm módszereire, hogy a Társulatnak csak olyan személyek segélyezését engedélyezte, akik elvárásainak megfeleltek: az illetőnek hívő katolikusnak kellett lennie, nem lehetett szociáldemokrata és szakszervezeti tag sem. Ugyanakkor, mint a képviselőtestület tagja elérte, hogy a Társulat 10 éves jubileuma alkalmából 1927-ben, a segélyezettek számára kiutalt összeg heti 1 pengő legyen.

Pehm közbenjárására szervezték meg 15 szegénysorsu diák ingyenes taníttatását és családoknál való elhelyezését is.

Újságja gyakran foglalkozott az egerszegi szegények gondjaival. 1923-ban egy cikk azt írta: **"A nehéz megélhetési, de különösen a lehetetlen lakásvizonyok szomorú képei tükröződnek vissza Zalaegerszeg halálzási statisztikájában. A nedves, egészségtelen lakások és a rossz táplálkozás ijesztő nyomai látszanak meg a halálzási statisztikákon... Miért szabad annak előfordulni, hogy sokan olyan lakáshoz sem tudnak hozzájutni, amelyben egy egészséges és meghitt polgári tűzhely csendes mécsese elpislákolhat?"** Ugyanakkor **" a spekulánsok, síberek éven át pezsgőre, fürdőre szórhatják pénzüket!"** (Abban az évben a városban elhunyt 177 fő 17%-a, 40 ember tüdőbajban halt meg.) ²⁴

A gazdasági válság időszakában, amely a városban is fokozta a szociális bizonytalanságot, nem utolsósorban az itteni igen jelentős kézművesrétegek között, erőteljesebbé vált Pehm aktivitása a szociális - gazdasági területen. Már a húszas évek elején kimutatta, hogy a városi

²²Mindszenty i.m.:31.o.

²³Zala megyei Levéltár (a következőkben: ZML) városi közgyűlési jegyzőkönyvek (VKj) 1921. 3.21.

²⁴ZU.1923. júl. 15.

munkás betegéelyző pénztár eredménytelenül működik, a viszonylag nagy létszámú befizető ellenére is.²⁵ Ezért kísérelte meg keresztényszocialista munkásszervezetek létrehozását, s működésüket eredményesebbé tenni.

Nemcsak propagandamunkát végzett azonban, hanem cselekedett is.

Az ő nyomására a zárda építésénél egy idő után csak keresztényszocialista munkásokat alkalmaztak, amit Pehm a munka jellege miatt, és **" mert valláserkölcsei és hazafias célokat szolgáló intézmény létesítésénél azoknak kell kereseti lehetőséget biztosítani, akik keresztény és nemzeti alapon állanak"** talált indokoltnak.²⁶ A városban a legnagyobb létszámú szervezet a MÉMOSZ volt, viszonylag jól vezetett, tekintéllyel bíró munkások irányították. (Vezetőjük, Dombay János kőműves tagja volt a megyei képviselőtestületnek.)

Nem véletlen, hogy ezáltal a zárda építése körüli sajátos diszkrimináció országos ügyévé vált. Esztergályos Károly szocialista képviselő eljárta az ügyben és követelte a szociáldemokrata munkások alkalmazását. A szociáldemokraták követeléseiket azzal támasztották alá, hogy a mémoszos kőművesek is ennek a városnak a lakói, ők is családot tartanak el, olyan munkáknál, amelyekhez az állam és a város is tekintélyes összeggel járul hozzá, a hátrányos megkülönböztetés jogtalan. Megoldás azonban csak részben sikerült elérni. A szociáldemokrata szakszervezet tagjait csak részben vették vissza az évtized legnagyobb egerszegi építkezésénél.²⁷

A keresztényszocialista munkásszervezetek létszáma azonban nem lehetett jelentős. 1931- ben, az új elemi iskola építkezésénél az apátplébános újságjában azzal vádolja meg a város vezetését és az építési vállalkozót (a Müller és Müller céget, egyenként a második templom és a zárda egyik fő kivitelezőjét), hogy nem alkalmazza a keresztényszocialista szervezet tagjait.

A sajtópolémiából kiderül, hogy a vállalkozók a kőművesek pártállását nem, csak szakmai hozzáértését vizsgálták. Ám azt is közlik, hogy levante parancsnok és a helyi MOVE ajánlatára is felvettek embereket. A MÉMOSZ szerint ugyanakkor nincs is keresztényszocialista építőmunkás szakszervezet.²⁸

A városban az építőmunkásokon kívül csak a nyomdászok voltak jelentős számban szervezett munkások. Igen érzékenyen érintette szervezetüket, amikor a város egyik legnagyobb nyomdájában, 1931 márciusában, minden szervezett munkásnak felmondtak. Ez a vállalat, a Zrínyi nyomda állította elő a Zalamegyei Ujságot is. A konkurens nyomdász

²⁵ZU.1923. júl.15.

²⁶Részletek: Olvasókönyv Zala megye történetéhez szerk. Degré Alajos , Zalaegerszeg,1960. 122- 124. o.

²⁷ Részletek és természetesen más közelítés ZU. 1931. febr. 5.

²⁸ A polémia a ZU. 1931. febr. 5. 7. 11. számaiban

és lapkiadó a "Zalamegye" hasábjain leleplezte a tendenciózus szociáldemokrata - ellenes lépést.

Pehm válasza ezúttal, szokásával ellentétben, mellőzi a színvonalas, szellemes indoklást. A Zalamegyei Ujság vezércikkében azt írja, hogy az elbocsátottak helyébe másokat vettek fel, egyébként is, azokat úgyis segíyezi a szakszervezet 13 héten át heti 43 P erejéig. A nyomda a gazdasági válság és a versenyhelyzet miatt döntött így. Ám a döntő érv:

"A Zrínyi nyomda elleni támadás a megye 90%-át kitevő katolikusság elleni támadás, egyúttal pedig támadás a Zalamegyei Ujság ellen is, ezt pedig nem hagyjuk annyiban!"²⁹

Bizonyos, hogy a munkásosztályról valami életidegen felfogása lehetett, s képtelen volt azt nem állam- és vallásellenes, tudatosan kívülről vezényelt ateista seregnek tekinteni:

"...S te megtévesztett magyar munkás, még mindig nem szégyelled magad amiatt, hogy ilyenek társaságában vagy? Még mindig segíted rád kihívni ezekkel a Istent ostromlókkal az Úr haragját? Mikor veszed már elő jobbik, becsületes, hithű magyar eszedet?"³⁰

Pehm és keresztény pártok

A problémák forrását és azok megoldását sem látta megoldhatónak helyi szinten. Bár végig a városi közéletben munkálkodik, időnként megkísérel belefolyni és kilépni a provinciális városi - megyei politizálásból a nagypolitikába. Nemcsak mint a legitimizmus, hanem a keresztény politika érdekében is fellép.

A húszas évek elején írta:

"... A forradalom legjobb ellenszere - a makulátlan közéleti ember igazsága és tiszta kormányzása....Rend és béke csak közéleti erkölcsön és szociális gondoskodáson épül fel!"³¹

A harmincas évek elején a kormánypártot is és a kisgazdapártot is egyaránt ellensúlyozni képes új katolikus néppárt létrehozásán, illetve megerősítésén fáradozott. Ennek a hierarchizált szervezetű pártnak nemcsak a legitimizmust kellett volna korszerűbb eszközökkel képviselni, hanem a pápai enciklikák szellemében, a keresztény eszmeiségű szociális programot is.

²⁹ ZU. 1931. márc. 28.

³⁰ ZU. 1923. jún 10.

³¹ZU. 1923. júl.11.

Az eszmei alapokat megteremtő, 1931.május 25-én kiadott QADRAGESIMO ANNO kezdetű pápai enciklikát népszerű formában már a Zalamegyei Ujság 1931. júliusi számaiban ismertette!

Az ismertetés egyik érdekessége, hogy éles polémiát folytat az olasz fasizmussal. Elsősorban is annak egyházellenességét kritizálta, de a Mussolini-féle diktatúra számos elemét helyesen tárta fel.³²

A Keresztény Gazdasági és Szociális Párt (KGSZP) több kisebb alakulat összeolvadásából 1926-ban jött létre. Bizonyos előzmények után, megalakítására 1926. február 9-én a Keresztény Nemzeti Gazdasági Párt és az Országos Keresztény-Szocialista Párt egyesüléséből jött létre.³³ Egy időben a kormány legnagyobb koalíciós szövetségese volt. A párt vezére 1927-től, a politikai karrierjét a Tisza István-féle Nemzeti Munkapártban kezdő gróf Zichy János³⁴ lett.

A párt 1931-es választási munkáját Pehm nagyon nagy mértékben segítette. A városban a párt jelöltje Kray István báró volt, aki egyébként a párt első megmérettetésén, 1926-ban már elnyerte a mandátumot³⁵.

Az 1931-es választásokon KGSZP viszonylag jól szerepelt, főleg a Dunántúlon. 34 mandátumot szerzett, ismét a második legnagyobb parlamenti párt lett. Igaz, a kormánykoalíció fő pártja Egységes Párt 157 képviselőjéhez képest ez nem túl nagy szám, de Bethlennek kellett a klérus által is támogatott párt.

Zalában azonban a legeredményesebb a KDSZP volt: a 11 választási körzetben öt mandátumot szereztek. Kiskomáromban - Somsich Antal, Lentiben - dr.Csák Károly, Tapolcán - gr. Eszterházy Móric, Zalaegerszegen - br. Kray István, Zalaszentgróton - Gyömörey Sándor lettek a párt képviselői.

Pehm és a keresztény politika a harmincas évek első felében

Mint ismeretes Bethlen nemsokkal az országosan - és Zalában is - megünnepelt tíz éves kormányfői tevékenysége és a választási hadjárat sikeres megvívása után, 1931 augusztus 18-án lemondott.

Az új kormányfővel, Károlyi Gyulával szemben igen erőteljesen lépett fel a KGSZP. Pehm Zalamegyei Ujságja is folyamatosan támadta a kormányt.

Azt írja egy helyen: "*...Nekünk a régi rendszer nem kell. Azt el kell temetni mindazokkal együtt, akik annak idején részesei voltak.*

³² ZU. 1931. júl 26.

³³ Balogh M. - Gergely J. i.m.: 193. o.

³⁴ Gergely J. i. m.: 61. o.

³⁵ Az 1926. december 10-i mandátumot azonban a közigazgatási bíróság, néhány községben megállapított szabálytalanság miatt megsemmisítette, s 1927. május 31-én meg kellett ismételni a választásokat, amit szintén megnyert.

Próbáljon Károlyi a régi rendszer félredobásával új ösvényen haladni. Így célt ér el - talán, de a régi rendszerrel semmiképp." ³⁶

Némileg meglepő egy a hagyományokat tisztelő és a kormányhoz többnyire lojális újságtól. Az ok: az új kormány a szociális feszültségeket nem érzékelve, drasztikus megszorító intézkedéseket léptetett életbe, ugyanakkor a szélsőséges csoportok politikai súlya felerősödött.

Különös ellenszenvvel fogadta a keresztény párt a régi fajvédő gárda visszatérését a hatalomba. Már a Károlyi - kormány is adott némi engedményt ezeknek (különösen a biatorbágyi merénylet után és ürügyén), de igazán Gömbös Gyula politikai előrenyomulásától riadtak vissza.

1931 végétől már de facto, 1933-tól pedig de jure is a kormány ellenzéke lett a KGSZP. A katolikus püspöki kar támogatását élvező keresztény párt nem azonosult a fasizmus módszereit példának tartó Gömbös - kormánnyal. Annak ellenére, hogy a politikai mozgástér szűkült, párt határozottan lépett fel a nácizmus, a nyilasok és a fajvédők ellen.

Pehm József és a Zalamegyei Ujság is kivette részét a kormánykritikából. 1933. augusztusában, az egyik vezércikkben olvasható:

"... A nemzeti egység teljes volt akkor, amikor Gömbös Gyula a kormányt átvette. Ez az egység akkor kezdett bomlani, amikor a régi rendszer élősdierei kormányozható lelkesedéseket a kormány kegyeibe való sütkérezéssel akarták gyümölcsöztetni.

Ezeknek a volt egységspártiaknak „lelkes„ támogatása többet ártott a miniszterelnöknek, mint az ellenzék...A nép szemét ma már nem lehet színes szavakkal bekötni. Látja az, hogy a közélet jelenségei élő cáfolatai a miniszterelnök beszédében hangsúlyozottaknak...

A magyar közélet hasonlít a római játékokhoz. A vadállatok - a kartellek - sem hiányoznak, akik a nekik terelt keresztényeket jóízűen felfalják. A munkáslégiók kint küzdenek a mindennapi kenyérért. Ezeknek a szegénylégióknak a sorsa, ha nem érkezik idejében a segítség, az lesz, mint Varrus légióié, a közterhek erdeje temeti maga alá őket. És egy magyar teutonburgi temető után mára az új szózat annyit ér, mint a nérói lantpengetés Róma égésekor. Párttitkárokkal nem lehet a bajokon segíteni! (kiemelés tőlem - H.J.)" ³⁷

A kiemelt szöveg: utalás az új kormánypárt, a Nemzeti Egység Pártja szervezési - irányítási rendszerére: a párt megyei vezetői a főispánok voltak!³⁸

³⁶ZU. 1931. aug.30.

³⁷ZU. 1933. aug. 6.

³⁸ ZML. FiB 116/ 1932. Zalavármegye főispánja "Szigorúan bizalmas !Sajátkezű felbontásra!" jelzetű levelet küldött valamennyi szolgabírónak, melyben ez állt:

" Kedves Barátom!

Az a világnézeti harc amely a kapitalizmus alapján álló polgári társadalom és a kollektív gazdasági berendezkedés álló nyilvánosan, mint socialdemokrata és a föld alatt, mint kommunista szervezet között

Gömbös módszereire utalt egy másik, szintén 1933 augusztusi cikk-részlet is:

"...Kormányelnöknek pártot csinálni - papíron - nem nagy vicc. Mussolini azonban előbb csinálta meg a pártját, s csak azután lett miniszterelnök..." ³⁹

Egyébként a vármegye főispánja és Pehm között a mindedig nagyjából korrekt kapcsolat is megromlott amiatt, hogy Gyömörey György főispán, jöllehet hivatalból, elvállalta a NEP megyei elnöki tisztét. Ettől kezdve a főispán is a támadások céltáblája lett a Zalamegyei Ujságban.

Kíméletlenül leközölte például a főispán egyik elszólását az egyik nagygyűlésén :

"... A ... főispán...a gazdasággal kapcsolatban kijelentette, hogy a kormány már az ősszel rendezi a gazdaadósságokat. Ezzel kapcsolatban kijelentette, hogy ha a föld elvesztette értékének bizonyos százalékát, akkor ilyen áldozatot a betéteseknek is meg kell hoznia..." ⁴⁰

A hírt más lapok is átvették, az ügyet a belügyminiszter vizsgálhatta. A főispán a miniszter által bekért igazoló jelentésében nem volt igazán képes korrekt cáfolatra, így védekezik :

"...Nem felel meg a valóságnak az, hogy e kijelentéssel kapcsolatban a betétesek között nyugtalanság volt észlelhető, csak annyi történt, hogy a Magyar Általános Takarékpénztárból néhány zsidóvallású betevő betétjét a Nemzeti Hitelintézethez vitte át.

már évtizedek óta folyik, mint nagyon jól méltóztatol tudni, még nincs eldöntve és a folyton fokozódó elszegényedés mind több támogatót talál a polgári társadalom rovására.

Ennek dacára és dacára az 1918/ 19. -i szomorú eseményeknek, a polgári társadalom még ma is teljesen szervezetlenül áll, hogy egy **esetleg titkos választás** (kiemelés tőlem- H.J.) ennek a társadalomnak a kezéből könnyű szerrel ismét kiűtheti a hatalmat.

Ez az elgondolás vezette Gömbös Gyula miniszterelnök urat arra az elhatározásra, hogy a polgári társadalmat a nemzeti egység táborába, a nemzeti öncélúság jegyében megszervezze.

Ebből a célból Zalavármegyében is ez a szervezkedés elnökletem, mint vármegyei pártelnök, alatt a legközelebbi időben meg fog indulni, és pedig úgy, hogy minden választókerületben lesz egy, a központ által kijelölt elnök és párttitkár, akik aztán a szervezkedés mikénti lebonyolítására tőlem a további tájékoztatást meg fogják kapni.

Abban a reményben, hogy Te is éppen úgy át vagy hatva a nemzeti egység jegyében való szervezkedéstől, mint én, azzal a kéréssel fordulok Hozzád, hogy a választókerületben az elnöki tisztet elvállalni és az elég sok adminisztratív munkával járó párttitkári állás betöltésére vonatkozólag hozzám javaslatot tenni szíveskedjél.

Amennyiben váromlásom ellenére, bármilyen okból erre a bizalmi állásra nem volnál hajlandó vállalkozni, légy szíves leveletem szigorúan bizalmasnak tekinteni és megsemmisíteni.

Szíves válaszodat mielőbb kéri és melegen üdvözöl Zalaegerszeg, 1932.december hó 21-én igaz híved: Gyömörey " (kézzel aláírva)

³⁹ZU. 1933. aug. 10.

⁴⁰ZU. 1933. júl. 4.

Nem hagyhatom említés nélkül Nagyméltóságod előtt, hogy az Országos Központi Hitelszövetkezet helyi fiókjának elnöke Pehm József apátplébános és tőle eredett a Központi hitelszövetkezethez küldött ez a reám vonatkozó jelentés is, aki tudvalevően minden alkalmat megragad, amikor a kormány bizalmát irántam megingathatni véli (kiemelések tőlem - H.J.)..."⁴¹

Ám a KGSZP politikailag gyorsan elszigetelődik. Annakidején mint kormánypárt, mint a rendszerre bizonyos befolyással bíró erő, világos, egyértelmű politikával képviselhette az antiliberalis és antikommunista, a keresztény tradíciókat őrző programját. De ellenzékben a szerepét sehogy sem találta meg: egyszerre kellett volna elhatárolódnia a liberális és a szociáldemokrata parlamenti és parlamenten kívüli erőktől meg a kormánytól is - ez a kétfrontos harc a párt lassú felőrlődéséhez vezetett.

A Horthy - Bethlen vonal, mely még leginkább megfelelt a pártnak, azonban egyre inkább a múlt, mint a jelen volt. Az 1935-ös, Gömbös által rendezett választásokon igen leszerepeltek, csak a miniszterelnök halálával enyhültebb politikai helyzet mentette meg a pártot.

A keresztény politika a programnélküliség válságából a különböző katolikus és keresztény csoportok összefogásával próbált kilábalni. Nem új politikai paradigma felmutatásával tehát, hanem személyek összefogásával.

Már a harmincas évek elején kibontakozott például az **Actio Catholica**. Ez a már korábban is létező szervezet volt hivatva a keresztény politikai és társadalmi szervezeteket, egyesületeket összefogni.

Aktivitása akkor kezdett fokozódni, amikor a magas klérus is felfigyelt, XI. Pius felhívására. a korábban csak liberális és baloldali jellemzőnek tekintett szélsőjobboldali, fasiszta ihletésű antiklerikalizmusra.

A Zalamegyei Ujság például közölte ezzel kapcsolatban Bangha Béla páter nyilatkozatát a legsürgősebb katolikus teendőkről:

"...A magyar katolicizmus legsürgősebb feladata a katolikus akció megszervezése és a katolicizmus szociális programjának megszervezése.

*A katolikus akció máris folyik, amennyiben a püspöki kar úgy határozott, hogy a katolikus akció középpontjává, keretévé, egyben pedig mozgatójává az egyházközségeket akarja megtenni. Ennek feltétele, hogy az egyházközségeket mindenütt megszervezzék... A bolsevizmus miatt is a legsürgetőbb teendő a katolikus etika és a szociális rend legradikálisabb megvalósítása."*⁴²

Az Actio Catholica programjának megszervezésére Katolikus Népszövetség volt hivatva. A Katolikus Népszövetségnek is volt

⁴¹ ZML. 66/1933.

⁴²ZU. 1931.ápr. 2.

előzménye, de újraélesztésével azt remélték, hogy a hívőket szervezetileg is összefogják. Pehm József igen aktívan vett részt a katolikus élet felpezsdítésében.⁴³

A Katolikus Népszövetség megyei szervezeteinek kiépülését célzó kampány során maga is igen aktív előadója, népszerűsítője a szervezetnek de önálló programot nem is próbál adni a szervezet egésze számára.⁴⁴

A politikai sikerek azonban sorra elmaradtak, a megyében is a szélsőjobb adott több képviselőt a harmincas évek végén. Ennek ellenére Zala megyében és a megyeszékhelyen a katolikus egyesületek, szervezetek, nem utolsósor Pehm József szervező és irányító munkája révén igen erősek maradtak a világháború végéig.

Összegzés

A pehm-i keresztényszocializmus, mint látható, elsősorban nem elméleti jellegű, hanem sokkal inkább gyakorlati tevékenység volt.

Szociális elemeit a sajátos zalaegerszegi viszonyok alakították.

Itt a szervezett munkások csak kis számban voltak, a Szociáldemokrata Párt nem rendelkezett kellő súllyal és a szociális területen gyenge volt a munkásszolidaritás, s ezért jóval nagyobb a jelentősége az egyház által organizált egyesületeknek. Nem volt kialakult hagyománya az önszegélyezésnek, s fontossága nem volt mérhető az egyház által irányított karitatív tevékenységhez. A helyi szociális gondoskodás hiányának vákuuma - az apátplébános mozgásterét növelte meg. A Pehm által kiépített rendszer a két háború közötti időben erősödött meg.

A **keresztény gondolat** és ezen belül a **keresztényszocializmus eszméje** főleg az egyesületi tevékenység, mint a város lelkipásztora által felügyelt és irányított cselekvés révén hatott. Pártpolitikára, a pártviszonyok alakulására Pehm tevékenysége csak közvetve volt hatással.

Az apátplébános gondolatainak, elképzeléseinek megértésében, a közvélemény befolyásolásában nagy szerepet kapott a megye egyetlen kormánytól független napilapja⁴⁵ az általa felügyelt **Zalamegyei Ujság**.

⁴³ZU. 1931. jan.29.

⁴⁴ZU. 1933. nov. 7.

Munkásságának *elméleti alapjai* - a korszak ideológiai-eszmei képéhez hűen - nagyon eklektikus hatást tükröznek. A pápai enciklikák, a diákkori élmények, Prohászka és Bangha hatása a rivális szociális eszmék (szocializmus, kommunizmus, fasizmus) tagadása egyaránt alakította zaeegerszegi apátplébános sajátos keresztényszocialista nézeteit.

Irodalomjegyzék

1. Mindszenty József: Emlékirataim
Thaur, 1988.
2. Gergely Jenő: A keresztény-nemzeti ideológia
i.n. Egy letűnt korszakról (szerk.:Sánta I) Bp.1987.
3. Gergely Jenő : Katolikus egyház, magyar társadalom 1890-1986
Bp.1989.
4. Gergely Jenő: A politikai katolicizmus Magyarországon
Bp. 1977.
5. Gergely Jenő - Izsák Lajos (szerk.) : A Mindszenty - per
Bp. 1989.
6. Horváth Zoltán: Magyar századforduló
Bp. 1974.
7. Magyarország története 1890-1918
Bp. 1978.
8. Magyarország története 1918-1949.
Bp. 1974.
9. Fejezetek Zalaegerszeg történetéből (szerk. :Simonffy E.)
Zalaegerszeg,1970
10. Olvasókönyv Zala megye történetéhez (szerk.: Degré Alajos)
Zalaegerszeg,1960.
11. Pesty Pál : Zalaegerszeg múltja és jelene
Zalaegerszeg 1931.
12. Zalaegerszeg ismertetője (szerk.: Bódy-Majer-Zsadányi)
Zalaegerszeg 1935.
13. Pehm József: Az Édesanya
Zalaegerszeg 1930.
14. Pehm József : Padányi Biró Márton veszprémi püspök élete és kora
Zalaegerszeg 1934.

⁴⁵ ZU. 1933. szeptember 1. Részletesebben: Hóbor József: "Adalékok egy pályaképhez . Pehm (Mindszenty) József zalaegerszegi működése a 30-as évekig" . 41. o. (Kézirat 1994)